

[2005]

DOKUMENTOWANIE I ZNAKOWANIE DZIEŁ SZTUKI

Właściwe dokumentowanie i oznakowanie swoich zbiorów jest ciągle niewystarczająco doceniane nie tylko przez te osoby, które posiadają nieliczne zabytkowe przedmioty, stanowiące najczęściej pamiątki rodzinne, ale również przez zdawałoby się wytrawnych kolekcjonerów. Pomimo licznych informacji, jakie przynosi niemal codziennie prasa o kolejnych kradzieżach dzieł sztuki z prywatnych kolekcji, sytuacja niewiele się zmienia.

Drugie zbiorcze wydanie katalogu strat dwumiesięcznika *Cenne, Bezcenne, Utracone*, stwarza okazję, by powrócić do problemu dokumentowania i znakowania dzieł sztuki i cennych wyrobów rzemiosła artystycznego.

Stan zagrożenia dóbr kultury wciąż jest bardzo wysoki. Do najbardziej zagrożonych nadal należą zbiory prywatne i te znajdujące się w obiektach sakralnych.

Prowadzony z upoważnienia ministra kultury w Ośrodku Ochrony Zbiorów Publicznych krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem zawiera informacje dotyczące ponad 7 300 utraconych

zabytków. Jest on bardzo pomocny między innymi przy identyfikacji przedmiotów zabezpieczanych przez Policję oraz Służbę Celne. Poza tym wszyscy zainteresowani mogą sprawdzić, czy dzieło sztuki lub zabytkowy przedmiot, który właśnie chcą nabyć, nie figuruje w naszym rejestrze jako poszukiwany.

Do komputerowej bazy wprowadzane są nieodpłatnie informacje dotyczące utraconych przedmiotów, które zgłaszają poszkodowani właściciele. Jedynym warunkiem koniecznym do spełnienia przez osobę zgłaszającą jest podanie dokładnego opisu utraconego dzieła wraz z jego zdjęciem. Rzadko decydujemy się na

Przykład właściwej dokumentacji fotograficznej, na którą składa się kilka zdjęć jednego przedmiotu. Karty rejestru zabytków stanowią wzór prawidłowej dokumentacji. Na ich wzór każdy posiadający zabytek powinien prowadzić własne kartoteki

Nr. A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z		II.	
Okręślenie typu		2. Materiał technika srebro częściowo-złoczone, trybowane, fakturowane	
Styl regencja		4. Czas powstania 1744r.	5. Autor, szkoła, warsztat Hieronimus Holl III, cecha m.Gdańska, cech starszego cechu Lorenza Dietricha
1. Historia		6. Wymiary wys. szer. głęb. 70 x 29,5 x x 20	7. Inne 1
		12. Miejsce przechowywania kościół parafialny	
9. Opis przedmiotu z rys. napisy		13. Właściciel, jego adres parafia rzymsko-kat.	
Stope monstrancji owalna, tuleja niska. Nodus gruszkowaty, ujęty wklęsłymi pierścieniami. Gloria słoneczna z okrągłym rezerwaculum, zwieńczona koroną z kulą i krzyżykiem. Dekorację stopy stanowią: uskrzydłowe główki anielskie, otoczone obłokami, skantowo-grzebieniowe ramy wypełniają kratkę regencyjną; nodus - główki anielskie w obłokach; glorii - klęczące na obłokach postacie aniołów, wieniec obłoków z główkami anielskimi, aniołki na obłokach, trzymające koronę.		14. Udostępnienie	
		15. Data i nr rejestru	
		16. Akta	
		17. Klonografia i negatywy fotograficzne	

wprowadzenie tylko samych opisów (chyba że zawarte są w nich cechy charakterystyczne utraconych przedmiotów, które pozwolą na ich pozytywną identyfikację). Ważne jest również, aby kradzież została wcześniej zgłoszona na policję.

Napływające do Ośrodka Ochrony Zbiorów Publicznych zgłoszenia ujawniają, w jak złym stanie znajduje się dokumentacja posiadanych zbiorów. Zbyt często, poza ogólną informacją, że skradziono obraz przedstawiający np. pejzaż, portret kobiety, las, figurę niezidentyfikowanej świętej lub też kielich, lichtarz czy monstrancję, Policja nie uzyskuje żadnych dodatkowych danych – czy to w formie opisu, czy zdjęć fotograficznych. Z tymi ostatnimi jest jeszcze gorzej niż z opisami – tylko 2/3 kart zarejestrowanych w naszym katalogu obiektów uzupełniają zdjęcia poszukiwanych przedmiotów. A i ta nadchodząca do Ośrodka dokumentacja fotograficzna pozostawia wiele do życzenia. Widać to również na niektórych zdjęciach katalogu stratai publikowanego przez nasz Ośrodek. Taki stan rzeczy nie tylko uniemoż-

liwia rozpowszechnienie informacji dotyczącej poszukiwanego przedmiotu, lecz także przekreśla szansę na identyfikację w przypadku zabezpieczenia go w przyszłości przez Policję lub Służby Celne. Dlatego też właściciele we własnym interesie i na własny użytek powinni prowadzić dokumentację posiadanych dzieł sztuki czy innych zabytków.

DOKUMENTACJA OPISOWA

Dla każdego obiektu należy założyć kartę, na której powinny znaleźć się następujące podstawowe informacje:

- 1) nazwisko autora lub nazwa warsztatu, w którym przedmiot został wykonany,
- 2) dokładne wymiary (w wypadku obrazów na płótnie najlepiej, by były to wymiary zewnętrznych krawędzi blejtramu), waga (gdy mamy do czynienia z wyrobami sztuki złotniczej),
- 3) wartość (najlepiej, by wycena przedmiotu była wykonana przez

rzeczoznawcę, ale nie jest to warunek konieczny na tym etapie postępowania),

- 4) czas powstania,
- 5) materiał i technika wykonania,
- 6) możliwie dokładny opis, zawierający oprócz treści i wyglądu zewnętrznego cechy charakterystyczne przedmiotu, takie jak uszkodzenia, informacje dotyczące oznakowania, jeżeli właściciel takie stosował oraz dane dotyczące konserwacji.

Warto dokładnie przyjrzeć się posiadanym cennym przedmiotom i w opisie tworzonej dla nich dokumentacji uwzględnić jak najwięcej szczegółów. Powinny się tam znaleźć informacje o zauważonych uszkodzeniach, o przeprowadzonych zabiegach konserwatorskich, a także o innych cechach mogących pomóc przy identyfikacji danego przedmiotu.

Cenne są także wszelkiego rodzaju dokumenty świadczące o prawie własności, opinie rzeczoznawców, ekspertyzy. Dokumenty tego typu są bardzo mocnym materiałem dowodowym.

Monstrancja – fragment stopy

Monstrancja – detale: sygnatura i oznakowanie

Monstrancja – widok ogólny

Odwrocie znakowanego obrazu. W świetle dziennym oznakowanie jest zupełnie niewidoczne. W świetle lampy UV wyraźnie widać znaki własnościowe

Zestaw do znakowania (pisak i lampka UV) to wydatek około 150 zł. Biorąc pod uwagę efektywność tej metody znakowania, są to bardzo dobrze wydane pieniądze

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Bardzo ważnym elementem dokumentacji są dobre zdjęcia. Należy zadbać o to, aby były wyraźne. Obrazy powinny być fotografowane na wprost przy rozproszonym świetle (światło dzienne) w celu uniknięcia odbłasków. Przedmioty trójwymiarowe powinny być fotografowane z czterech stron. Dobrze jest przy każdym z fotografowanych obiektów umieszczać skalę, linijkę czy choćby standardowe pudełko zapatek.

W przypadku fotografowania wyjątkowo cennych przedmiotów warto, oprócz zdjęcia ogólnego, wykonać kilka zdjęć szczegółowych pokazujących elementy charakterystyczne dla danego obiektu (uszkodzenia, plamy, rysy, sygnaturę, inne indywidualne oznakowania).

Szczególną uwagę przy dokumentowaniu zabytków sakralnych należy zwrócić na elementy wchodzące

w skład ołtarzy. Często zdarza się, że złodzieje wylamują elementy rzeźbiarskiej dekoracji ołtarzy lub ambon. Wskazane jest zatem wykonanie jeżeli nie zdjęć każdego elementu, to przynajmniej zbliżeń obejmujących kilka części w jednym kadrze.

ZNAKOWANIE

Dodatkowe oznakowanie zabytków swoim indywidualnym, niepowtarzalnym sposobem jest postępowaniem w niektórych przypadkach niezwykle pożądanym. Jego rola nabiera szczególnego znaczenia, kiedy utraciliśmy przedmioty z seryjnej produkcji. Szczególnie często można się z tym spotkać w przypadku przedmiotów zabytkowego rzemiosła artystycznego, np. serwisy, sztuce, cukiernice, solniczki, lichtarze, świeczniki. Na dwa proste sposoby, możliwe do indywidualnego zastosowania, chcielibyśmy zwrócić szczególną uwagę: utajone sygnatury oraz makro- i mikrofotografię.

UTAJONE SYGNATURY

Najprostszym sposobem nanoszenia utajonego znakowania jest wprowadzenie dodatkowych znaków czy sygnatur przy użyciu fluoroscencyjnych cienkopisów. Klasyczny tusz został w nich zastąpiony bezbarwnym środkiem, widocznym dopiero po oświetleniu naniesionego napisu czy znaku lampą ultrafioletową. Zaletą tego typu oznakowania jest

jego ogromna prostota i bardzo niskie koszty. Cienkopisy fluoroscencyjne można dostać w większości specjalistycznych sklepów z materiałami papierniczymi. Ich cena nie przekracza 40 zł, a przenośnej lampy fluoroscencyjnej 100 zł. Przeprowadzone na początku lat 90. w Ośrodku Ochrony Zbiorów Publicznych próby ze znakowaniem obrazów wykazały, że utajone napisy utrzymują się bardzo długo (najstarszy znakowany obraz miał ponad 10 lat i sygnatury były ciągle czytelne). Na podstawie przeprowadzonych doświadczeń trzeba stwierdzić, że do znakowania omawianymi pisakami najbardziej nadają się przedmioty, które mają chłonną i porowatą powierzchnię (płótno, tektura, tkaniny, papier, drewno itp.). Bezbarwny tusz pisaka wnika w te materiały dość głęboko, przez co utajona sygnatura staje się bardzo trudna do usunięcia. Biorąc pod uwagę zarówno plusy, jak i minusy tej metody znakowania, należy ją mimo wszystko zdecydowanie polecić. Przy wszystkich ograniczeniach jest bardzo łatwa, tania i skuteczna.

MAKRO- I MIKROFOTOGRAFIA

Zdjęcia fotograficzne, wykonywane metodą tradycyjną czy cyfrową wykorzystuje się powszechnie w dokumentowaniu zbiorów. W mniejszym stopniu, niż wynikałoby to z potrzeb, wykonuje się zdjęcia w skali makro, a z uwagi na cenę i brak powszechnego dostępu do odpowiedniego wyposa-

Rysunek wykonany z pamięci po kradzieży

zenia mikrofotografia dzieł sztuki jest prawie nieznaną. Cóż zatem jest tak istotnego, że mikrofotografia może pomóc rozwiązać problemy identyfikacji. Otóż okazuje się, że nawet w przypadku seryjnej produkcji nie ma dwóch takich samych przedmiotów! Może wydać się to niewiarygodnym, ale nie ma dwóch jednakowych znaczków pocztowych mających te same nominały. Liczbę różnic możemy liczyć w dziesiątki elementów. Jeżeli tak jest przy seryjnej, maszynowej produkcji, to co dopiero można powiedzieć o przedmiotach wykonywanych ręcznie.

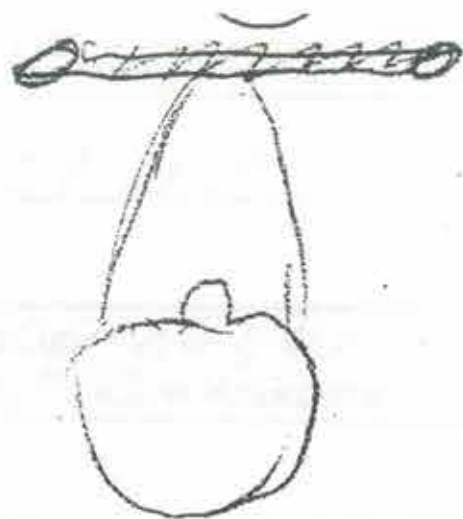
Słowo „znakowanie” brzmi w kontekście wykonywania zdjęć fotograficznych dość dziwnie, ale efekt w postaci zdjęć wykonanych w skali mikro, które uwieczniają indywidualne cechy fotografowanego obiektu, jest równoznaczny z nadaniem, czy może lepiej powiedzieć – udokumentowaniem niepowtarzalnych cech. Wielkość przedmiotów, materiał, z jakiego są wykonane, nie mają zupełnie znaczenia. Ogromnym atutem jest prostota i bezinwazyjne działanie w stosunku do „znakowanego” obiektu. Osobom prywatnym można polecić łatwiejszą odmianę specjalistycznej fotografii dokumentacyjnej – makrofotografię.

Makrofotografia może nie oddaje wszystkich szczegółów, jakie dokumentowane są przy wykonywaniu zdjęć w skali mikro, ale dla dużej części przedmiotów nawet uproszczona fotografia może okazać się wystarczająca.

W roku 2003 został wprowadzony na polski rynek nowy produkt do znakowania pod nazwą DNA PROGRAM. Metoda polega na nanoszeniu na przedmioty mikrocząsteczek z substancją klejącą. Mikrocząsteczka DNA jest poliestrową kropką o średnicy 1 mm zawierającą numery identyfikacyjne (do 17 znaków). Mikrocząsteczki nanoszone są na przedmiot za pomocą substancji klejącej widocznej w świetle UV. Trwałość znakowania firma deklaruje na 20 lat. Zestawy mikrocząsteczek przygotowywane są na zamówienie. Numery w każdym zestawie są inne.

Zestaw DNA MIENIE zawiera 10 000 mikrocząsteczek o takim samym kodzie (jego cena wynosi około 1 000 zł brutto), a DNA MINI posiada 1 000 mikrocząsteczek o tym samym kodzie (cena 200 zł brutto). Istnieje możliwość personalizacji mikrocząsteczek, tj. nadawania im dowolnych danych, zgodnie z życzeniem zamawiającego (np. imię, nazwisko, nazwa firmy itp.). Dodatkowy koszt z tym związany jest niewielki – 100 zł.

Przeprowadzone w Ośrodku Ochrony Zbiorów Publicznych testy polegające na oznakowaniu różnych rodzajów zabytków cząsteczkami DNA niestety nie potwierdziły uniwersalności tej metody oznakowania zabytków. Pojedyncze cząsteczki (a o tylko takich możemy mówić przy znakowaniu zabytków) okazały się bardzo łatwe do usunięcia. Szczegól-

Otrzymując od poszkodowanych rysunki utraconych przedmiotów, trzeba niejednokrotnie wykazać się dużą wyobraźnią, by stwierdzić, co przedstawiają

nie wrażliwe okazały się zabytki metalowe, na których powierzchni nie pozostał nawet ślad oznakowania. W sposób prosty usuwano również oznakowania z obrazów. Jedyne trudności związane z usunięciem wystąpiły w przypadku oznakowanego papieru, choć samo wykrucie oznakowania, nawet jeśli używano lepiszcza pozbawionego środków fluoroscencyjnych nie nastroczało żadnych trudności. ■

Pamiętajmy iż czytelne zdjęcie, dokładny opis czy też wykonany na jego podstawie najlepszy nawet rysunek są bardzo ważnymi wskazówkami w żmudnym procesie identyfikacji przedmiotu, dla którego poprawności istotna jest zgodność jak największej liczby danych. Dlatego jeszcze raz przypominamy o konieczności rzetelnego dokumentowania swoich zbiorów. Dobra dokumentacja może znacznie przyspieszyć identyfikację, a także uprościć proces odzyskiwania utraconego przedmiotu.

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE W ZNAKOWANIU ZABYTKÓW. Z DOŚWIADCZEŃ URZĘDU OCHRONY ZABYTKÓW W POZNANIU I POLICJI WIELKOPOLSKIEJ

MARTA DWORNICZAK

Na terenie województwa wielkopolskiego do rejestru zabytków wpisanych jest ponad 21 500 obiektów, w tym ponad 20 000 ulokowanych w świątyniach. Zatem ponad 91% zabytków ruchomych województwa dostępnych jest dla wiernych oraz turystów odwiedzających kościoły. Fakt ten ogranicza możliwość pełnego zabezpieczenia zbiorów umieszczonych w kościołach i stanowi przedmiot ciągłego zaniepokojenia właścicieli i służb konserwatorskich. Mimo że przestępstwa przeciwko zabytkom sakralnym stanowią niewielki procentowo udział, to jednak kradzież dzieła sztuki, jego przeróbki, a nieraz zupełna dewastacja są stratą niepowetowaną i jej rzeczywisty wymiar jest dla lokalnej społeczności, a niejednokrotnie w skali całego kraju niemożliwy do określenia. Od 2009 r. Wydział Prewencji Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu wraz z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu dokonuje szczegółowego przeglądu zabytków sakralnych w celu podniesienia poziomu ich zabezpieczeń, w szczególności przed włamaniem i uszkodzeniem. Program ten przewiduje ścisłą współpracę Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Wielkopolskiej Policji i Państwowej Straży Pożarnej oraz administratorów wielkopolskich parafii. Według ocen specjalistów wielu właścicieli zabytków sakralnych nie stosuje specjalistycznych zabezpieczeń¹. W wyniku podjętych działań podniósł się świadomość właścicieli zabytków, którzy zdali sobie sprawę z tego, że to tak naprawdę okazja czyni złodzieja. Ta międzyinstytucjonalna współpraca zaowocowała wieloma spotkaniami roboczymi, mającymi na celu zaproponowanie działań, skutkujących podniesieniem bezpieczeństwa zabytków ruchomych znajdujących się w kościołach.

Mikrocząsteczka DNA w powiększeniu, fot. Damian Kaszyński, Archiwum KWP w Poznaniu

Na początku 2015 r. podinspektor Henryk Gabryelczyk, ekspert Wydziału Prewencji Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu, zaprezentował Wielkopolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, Jolancie Goszczyńskiej, ramowy projekt „Wielkopolskiego programu znakowania zabytków ruchomych zgromadzonych w obiektach sakralnych”. Zaowocowało to uroczystym podpisaniem założeń w dniu 19 listopada 2015 r. przez partnerów programu: Przewodniczącego Episkopatu Polski, arcybiskupa metropolity poznańskiego Stanisława Gądeckiego, Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków Jolanę Goszczyńską oraz Wielkopolskiego Komendanta Wojewódzkiego Policji w Poznaniu inspektora Rafała Batkowskiego. Głównymi celami programu były przede wszystkim: współpraca międzyinstytucjonalna w zakresie ochrony dziedzictwa

narodowego na terenie województwa wielkopolskiego, co, jak pokazała późniejsza praktyka, okazało się dużym sukcesem, oraz wdrożenie nowych sposobów zabezpieczeń poprzez oznakowanie zabytków ruchomych w celach identyfikacyjnych. W ramach działań policji do tych założeń doszły także wewnętrzne kształcenie kadry specjalistycznej. Wdrożenie systemu mikrocząsteczkowego znakowania jest postrzegane przez policję jako efektywne narzędzie do walki z przestępczością. Substancja z mikrocząsteczkami naniesionymi na przedmiot jest do odnalezienia w świetle UV. Mikrocząsteczki są tak małe, a ich liczba tak duża, że potencjalny złodziej nigdy nie będzie miał pewności czy zdołał odnaleźć i usunąć wszystkie. Natomiast jedna cząsteczka z naniesionymi danymi identyfikacyjnymi właściciela wystarczy do tego, aby policja mogła z całą pewnością zidentyfikować obiekt i stwierdzić czy pochodzi z przestępstwa. Zastosowanie tego systemu sprawia, że wartość kradzionego przedmiotu spada, a posiadanie przedmiotu oznakowanego mikrocząsteczkami niesie ze sobą duże ryzyko postawienia zarzutów paserstwa. Statystyki policyjne i przeprowadzone badania dowodzą, że system mikrocząsteczkowego zabezpieczenia dopełnia skuteczną działalność prewencyjną².

Nagłośnienie medialne działań znakujących mienie oraz montaż tablic informacyjnych wraz z umieszczeniem informacji na stronach internetowych właścicieli powoduje zmniejszenie zjawisk przestępczych. Wyboru firmy „DNA Program”, dostarczającej materiał do znakowania zabytków, dokonała Archidiecezja Poznańska i Gnieźnieńska. System identyfikacji mienia stosowany przez „DNA Program” to poliestrowe mikrocząsteczki 0,5-1 mm, zawierające naniesiony metodą laserową, niepowtarzalny numer identyfikujący właściciela, np. numer PESEL, nazwę miasta, instytucji, numer VIN lub PIN pojazdu etc., zawieszony w substancji żelowej. Bezpieczeństwo tej substancji zagwarantowane jest uzyskaniem Certyfikatem REACH, zgodnie z rozporządzeniem Rady Parlamentu Europejskiego w zakresie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów. Na każdej mikrocząsteczce można umieścić 21 znaków alfanumerycznych o dowolnej treści, co daje możliwość precyzyjnego opisu właściciela zabezpieczonego mienia. Sposób odczytania oznaczenia identyfikującego właściciela jest bardzo prosty przy użyciu lupy bądź mikroskopu, z co najmniej 40-krotnym powiększeniem. Trwałość oznaczenia stosowanego przez „DNA Program” jest określana na co najmniej 20 lat, zgodnie z oświadczeniem producenta dotyczącym trwałości poszczególnych komponentów systemu, a także na podstawie testów Instytutu Transportu Samochodowego, potwierdzających deklaracje producenta. Produkt nie ulega korozji, nie ma negatywnego wpływu na odporność na korozję materiałów, na których został zaaplikowany, a także jest odporny na działanie olejów, soli, słabych kwasów, zasad, benzyny i oleju napędowego, wody i rozpuszczalników³. Wskazany przez stronę kościelną opatentowany produkt do znakowania, poprzez analizę karty produktu technicznego wraz z opinią policyjnych ekspertów, został zaakceptowany ze stanowiska konserwatorskiego. Przed przystąpieniem do znakowania wielokrotnie analizowano ewentualne zagrożenie dla zabytku poprzez umieszczenie na materiale zabytkowym substancji z mikrocząsteczkami. Po wielu dyskusjach w gronie specjalistów konserwatorów dzieł sztuki i muzealników z muzeów archidiecezjalnych i konserwatorów diecezjalnych przeważał pogląd, że większą stratą dla zespołów wysokiej klasy wyposażenia świątyni byłaby kradzież i nieodwracalne zniszczenie zabytku (jak to często bywa

w przypadku np. tabliczek wotywnych czy sukienek do obrazów przetapianych na kruszec), niż naniesienie w niewielkim wymiarze mikrocząsteczek.

Przed przystąpieniem do znakowania w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Poznaniu odbyło się spotkanie w gronie policjantów z Wydziału Prewencji, Wydziału Kryminalnego, sekcji technicznej, konserwatorów diecezjalnych, pracowników Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu, pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu i Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z przedstawicielem firmy „DNA Program” w celu szczegółowego przedstawienia produktu i metod jego aplikacji na przedmiot. Na spotkaniu tym można było obejrzeć produkt, nałożyć go na przykładowy przedmiot i obejrzeć mikrocząsteczkę w świetle UV oraz pod mikroskopem. W wyniku wykonanych prób ustalono,

Szkolenie z firmą DNA Program, fot. Damian Kaszyński, Archiwum KWP w Poznaniu

Znakowanie zabytków w katedrze w Gnieźnie, fot. Damian Kaszyński, Archiwum KWP w Poznaniu

że w przypadku zabytków ruchomych będzie on aplikowany szpatełką w miejscach trudno dostępnych.

Na podstawie analizy organizowanych wydarzeń sakralnych oraz natężenia ruchu turystycznego do oznakowania w pierwszej kolejności wytypowano zabytki ruchome stanowiące wyposażenie katedr poznańskiej i gnieźnieńskiej. Dodatkowym wskazaniem tych obiektów był status Pomnika Historii w przypadku katedry gnieźnieńskiej bądź usytuowanie zabytku w granicach Pomnika Historii, jak w przypadku Poznania. Na podstawie danych Poznańskiego Barometru Turystycznego⁴ można szacować liczbę turystów odwiedzających Ostrów Tumski w Poznaniu na ponad 100 tys. osób rocznie. Do tego doliczyć trzeba jeszcze wiernych uczestniczących w uroczystościach kościelnych. Liczby te w oczywisty sposób pozwalają ocenić, że zabytki ruchome zgromadzone w obu katedrach są najczęściej narażone na zniszczenie i kradzież. W dniu 27 stycznia 2016 r. w siedzibie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu odbyło się spotkanie, w którym udział wzięli przedstawiciele Wydziału Kryminalnego i Prewencji poznańskiej Komendy Wojewódzkiej Policji, Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków oraz kierownik Wydziału

Zabytków Ruchomych. Omówiono charakter zbiorów zgromadzonych w katedrze poznańskiej i ich usytuowanie. Ustalono, że samej czynności znakowania dokona osoba wytypowana przez Kurie Archidiecezji Poznańskiej. Dokumentacja techniczna zostanie przeprowadzona przez wskazanych policjantów, natomiast przedstawiciel konserwatora zabytków, w tym przypadku Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, będzie typował obiekty do oznaczenia. Informacja o oznakowaniu zabytku zostanie naniesiona na kartę ewidencyjną zabytku ruchomego w rubryce „7. formy ochrony” przy kartach nowego wzoru lub w rubryce „16. akta” w kartach starego wzoru. Te same zasady wdrożono w przypadku znakowania zabytków ruchomych w katedrze w Gnieźnie.

W wyniku ustaleń obydwu archidiecezji do samej czynności znakowania wytypowano pracownika merytorycznego Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu. Zakup substancji z mikrocząsteczkami został dokonany przez stronę kościelną. Bazę danych zabytków przeznaczonych do oznakowania stanowiły przede wszystkim załączniki do decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych w poszczególnych kościołach oraz zbiór kart ewidencyjnych. Znakowano także obiekty niezewidencjonowane i niewpisane do rejestru, które miały wyraźne cechy zabytkowe, a także przedmioty współczesne o wysokich wartościach artystycznych i często materialnych, upamiętniające zazwyczaj wybitne osobistości lub związane z ważnymi wydarzeniami historycznymi. Zdarzało się, że w wyniku prowadzonych szczegółowych oględzin pomieszczeń katedralnych dochodziło do „odnalezienia” wielu zapomnianych zabytków, najczęściej świeczników, krzyży ołtarzowych i innych obiektów rzemiosła artystycznego. W katedrze poznańskiej oznakowano 515 zabytków ruchomych, natomiast w katedrze w Gnieźnie – 839 obiektów. W większości zabytki te miały kartę

Znakowanie zabytków w katedrze w Gnieźnie, fot. Damian Kaszyński, Archiwum KWP w Poznaniu

ewidencyjną, natomiast ujawnienie dodatkowych obiektów pozwoli na uzupełnienie ewidencji dla obydwu kościołów. W mikrocząsteczkach wycięto indywidualny kod przypisany dla danej katedry, składający się z 16 znaków alfanumerycznych. W wyniku oględzin prowadzonych w czasie znakowania ustalono także miejsca przechowywania obiektów, które, mimo że są przypisane dla danej katedry, znajdowały się najczęściej jako depozyty w Muzeum Archidiecezjalnym albo w reprezentacyjnych pomieszczeniach kurialnych. Informacje o nowym miejscu przechowywania wpisywano na kartę ewidencyjną. W trakcie trwania procesu znakowania podjęto decyzję, aby oznakować także bogate zbiory Muzeów Archidiecezjalnych, co dodatkowo podniosło rangę zabezpieczeń zabytków w tych obiektach.

Podczas procesu znakowania policjanci z Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu kontrolowali zabezpieczenia techniczne budynków katedralnych i wyniki tych kontroli przekazywali zarządcom budynków. Po oznakowaniu zespołu zabytków w katedrach każdorazowo pracownik Urzędu Konserwatorskiego sporządzał notatkę służbową. Szczegółowy raport z działań wykonywała także policja i przekazywała go do wiadomości Urzędu Konserwatorskiego. Raporty te informowały o stwierdzonych brakach zabytków, w związku z czym wystosowywano zapytania do księży proboszczów o ich wyjaśnienie i próbę odzyskania zaginionych obiektów. W przypadku potwierdzenia zaginięcia zostaną sporządzone arkusze strat i przekazane Narodowemu Instytutowi Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

Najważniejszą rzeczą, jaka dokonano się w ramach realizacji programu znakowania zabytków ruchomych, jest sporządzenie przez Sekcję Technik Audiowizualnych i Fotografii Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu wysokiej klasy dokumentacji fotograficznej dla każdego oznakowanego zabytku, uwzględniającej tzw. znaki szczególne obiektów – punce złotnicze, ryte napisy, zindywidualizowane ornamenty, a nawet charakterystyczne uszkodzenia. Dotyczy to także eksponatów znajdujących się w muzeach. Trzeba przy tym podkreślić, że samo znakowanie nie zastąpi w żadnym wypadku dokumentacji fotograficzno-opisowej dla danego zabytku, ale może być dodatkową formą identyfikacji. W ramach tego etapu oznakowano i sfotografowano ponad 1 300 zabytków, co skutkowało zebraniem ponad 6 000 zdjęć. Prace przy realizacji pierwszego etapu znakowania trwały 4 tygodnie i zaangażowany był w nie zespół roboczy składający się z inspektora ds. zabytków ruchomych WUOZ w Poznaniu lub Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, policjanta z Wydziału Prewencji, policjanta z Wydziału Kryminalnego oraz dwóch policjantów z Laboratorium Kryminalistycznego KWP w Poznaniu⁵.

Wielokrotnie w trakcie trwania programu zadawano pytania odnoszące się do bezpieczeństwa stosowania preparatu z mikrocząsteczką na obiektach zabytkowych. Stanowczo jednak należy podkreślić, że ewentualne szkodliwe działanie produktu do znakowania na substancję zabytku jest niewspółmiernie niższe od korzyści prewencyjnych, jakie można osiągnąć po zakończeniu programu, tak bardzo podkreślanych przez stronę policyjną. W połowie kwietnia tego roku wielkopolska policja wraz z Miejskim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu dokonała oznakowania wysokiej klasy zespołu zabytków ruchomych zgromadzonych w kościele farnym pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i św. Marii Magdaleny w Poznaniu – ogółem 220 zabytków. Wydano wytyczne w sprawie dodatkowych zabezpieczeń przy tak licznych ruchach turystycznym i pielgrzymkowym w kościele. 14 czerwca 2017 r.

Znakowanie zabytków w kościele parafialnym w Gułtowach, dekanat kostrzyński, fot. Przemysław Kuś, Archiwum KWP w Poznaniu

zakończył się kolejny etap znakowania zabytków sakralnych. Tym razem obejmował on dekanat kostrzyński Archidiecezji Poznańskiej. Wytypowanie tego dekanatu było pierwszym krokiem do realizowania wszystkich opisanych działań w mniejszych kościołach, niejednokrotnie usytuowanych na terenach wiejskich, a posiadających wysokiej klasy zabytki ruchome. Obecnie trwa podsumowanie wyników znakowania. W planach na drugą połowę roku jest oznakowanie zabytków ruchomych zgromadzonych w bazylice i klasztorze Księża Filipinów na Świętej Górze w Gostyniu. Konieczne jest także obserwowanie oznakowanych już zabytków w celu kontroli wpływu zastosowania produktu firmy „DNA Program” na substancję zabytku. Będzie to istotny czynnik w dalszej realizacji programu.

Na zakończenie należy podkreślić olbrzymie zaangażowanie policjantów i pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu w realizację „Wielkopolskiego programu znakowania zabytków ruchomych zgromadzonych w obiektach sakralnych”. To, co na początku tej inicjatywy wydawało się nie do zrealizowania przy tak marnych zasobach kadrowych obydwu służb, zakończyło się na tym etapie pełnym sukcesem.

Znakowanie zabytków w katedrze w Poznaniu, fot. Damian Kaszyński, Archiwum KWP w Poznaniu

PRZYPISY

- ¹ H. Gabryelczyk, *Ochrona dóbr dziedzictwa narodowego na terenie województwa wielkopolskiego (na przykładzie wybranych przedsięwzięć)*, w: *Służby w ochronie dziedzictwa Europy Wschodniej*, materiały pokonferencyjne, Pęzino 14-15.VI.2016, s. 86.
- ² www.razembezpiecniej.msw.gov.pl/rb/bank-dobrych-praktyk/projekt/technologie-systemy-zn/343.Technologie-systemy-znakowania-mienia.html [dostęp: 30.06.2017].
- ³ www.dnaprogram.pl/o-technologii/ [dostęp: 30.06.2017].
- ⁴ www.pbt.poznan.pl [dostęp: 29.06.2017].
- ⁵ www.policja.pl/pol/aktualnosc/133442.Podsumowanie-I-etapu-znakowania-zabytkow-sakralnych.html [dostęp: 29.07.2017].

MARTA DWORNICZAK

Historyk sztuki i teolog, absolwentka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od 1999 r. związana z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, najpierw jako inspektor Wydziału Zabytków Ruchomych, od 2007 r. jako kierownik tego wydziału. Absolwentka studiów podyplomowych Konserwacja, Kształtowanie Architektury i Aranżacja Wnętrz Obiektów Sakralnych na Politechnice Krakowskiej i Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie.

NEW TECHNOLOGIES IN MARKING HISTORICAL MONUMENTS. EXPERIENCES OF THE PROVINCIAL HERITAGE MONUMENT PROTECTION OFFICE IN POZNAŃ AND OF THE POLICE IN WIELKOPOLSKA PROVINCE

There are over 21,500 objects entered into the register of monuments in the Wielkopolska Province, including over 20,000 in churches and holy sites. As is visible from the above data, over 91% of the movable monuments of the province are open to believers and tourists who visit churches. This puts monuments in direct danger. Since 2009, sacral monuments have been undergoing detailed inspections in order to increase the level of security against break-ins and thefts. Within the scope of these activities, the programme of marking the movable monuments located in sacral places in Wielkopolska was launched. On 19 November 2015, the President of the Polish Bishops, Archbishop Stanisław Gądecki, Metropolitan of Poznań and the Monument Conservator of Wielkopolska, Jolanta Goszczyńska, and Inspector Rafał Batkowski of the Wielkopolska Provincial Police Headquarters in Poznań, signed the principles of the programme. The principal aims of the programme were inter-institutional cooperation in terms of protecting the national heritage in Wielkopolska Province and implementing new forms of security by marking movable monuments for their identification. The DNA Programme system for identifying property was used to mark the monuments. Police statistics and research prove that the micro-particle system of security complements the effective preventive activity. During the first stage of marking, the cathedrals in Poznań and Gniezno were selected as the most frequently visited by pilgrims and tourists. The most important result of the programme was high-quality photographic documentation including the so-called 'special marks of an object', i.e. goldsmith's punches, engraved inscriptions, individualised ornaments and characteristic damage, prepared by the Section for Audiovisual and Photographic Techniques of the Wielkopolska Provincial Police Headquarters in Poznań. It also concerns exhibits located in archdiocesan museums. During the first stage, over 1300 monuments were marked and photographed, which resulted in over 6000 photographs. The state of the monuments' preservation and the way they were stored were analysed. The process of marking the movables in the Fara Church in Poznań and in selected deaneries of the Archdiocese of Poznań has already been finished.